

Symposiumit ja seuran julkaisutoiminta – rakennusaineita tietoon perustuvalla korkeakoulupolitiikalle

Tiivistelmä

Sääntöjensä mukaan korkeakoulututkimuksen seuran tehtävänä on edistää korkeakouluihin kohdistuvaa laaja-alaista ja monitieteistä tutkimusta sekä parantaa alan tutkijoiden ja muiden toimijoiden yhteydenpitoa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi seura harjoittaa tiedotus-, tutkimus- ja julkaisutoimintaa, järjestää erilaisia tilaisuuksia ja osallistuu aktiivisesti koulutus- ja tiedepoliittiseen keskusteluun. Seuran keskeiset toimintamuodot ovat olleet osallistuminen korkeakoulututkimuksen symposiumien järjestämiseen ja niihin liittyneet symposiumjulkaisut, korkeakoulututkimuksen vuosikirja sekä erilaiset lausunnot esimerkiksi ministeriön työryhmien mietinnöistä. Käymme tässä kirjoituksessa läpi symposiumeissa, vuosikirjoissa ja annetuissa lausunnoissa käsitellyjä teemoja. Pohdimme myös toiminnan antia ja merkitystä suhteessa korkeakoulupolitiikkaan ja korkeakoulutuksen reformeihin.

1. Johdanto: korkeakoulututkimuksen seuran esihistoriaa

Korkeakoulututkimuksen seuran esihistoria alkoi vuonna 1998 Saksassa, Kasselissa, jossa Sakari ja Jussi osallistuivat CHER-konferenssin esiseminaariin *Institutional Basis of Higher Education Research* (1.–2.9.1998). Pidimme molemmat esitelmän tuossa Ulrich Teichlerin järjestämässä tilaisuudessa. Seminaarin päätyttyä lähdimme kävellen kohti illallispaikkaa leppeässä keskieuropalaisessa säässä. Juttelimme sekä seminaarin annista että korkeakoulututkimuksen tilasta Suomessa. Tulevaisuus näytti aika synkältä, sillä meiltä puuttui systemaattinen nuorten tutkijoiden koulutus, mikä uhkasi lopettaa uusien tutkijoiden pääsyn korkeakoulututkimuksen alalle.¹ Monitieteisenä alana meiltä puuttui myös akateeminen tuki tutkimuksen kehittämiseksi. Eikä meillä ollut edes tieteellistä seuraa, joka omalta osaltaan tukisi korkeakoulututkimuksen kehittämistä. Oli varsin mahdollista, että koko tutkimusala näivettyy tieteellisesti ja kuihtuu pelkäksi käytännön projektien pyörittämiseksi. Meillä pitäisi olla edes akateeminen yhteisö, joka tukisi keskustelua ja siten myös korkeakoulututkimuksen kehittämistä Suomessa. Keskustelumme johtikin pohdintoihin korkeakoulututkimusta tukevan tieteellisen yhdistyksen perustamisesta. Asia oli ollut esillä pari vuotta aiemmin, mutta mitään ei ollut tapahtunut. Päätimme, että perustetaan seura itse, sillä ei sitä kukaan muukaan tee. Sopivasti seuraavana vuonna (1999) Jyväskylässä järjestettäisiin korkeakoulututkimuksen VII symposium. Tuumimme symposiumin olevan luonteva paikka yhdistyksen perustamiselle.

¹ FINHERT (Korkeakoulututkimuksen ja -opetuksen kehittämishanke / *Finnish Network for Higher Education and Training*) saatiin käyntiin vuonna 2000 OPM:n rahoittamana. Seppo Höltällä oli hankkeen käynnistämisessä merkittävä vaikutus. Tarkempi kuvaus hankkeesta löytyy seuran kolmannelta vuosikirjasta (ks. Aittola & Ylijoki 2005).

Sanoista tekoihin. Kutsuimme symposiumissa kaikkia halukkaita keskustelemaan korkeakoulututkimusta tukevan yhdistyksen perustamista. Päivä oli 9.9.1999. Olimme yllättyneitä, kun Mattilanniemen A-rakennuksen pieneen seminaarihuoneeseen saapui yhteensä 24 korkeakoulutuksesta kiinnostunutta tutkijaa, kehittäjää ja hallintovirkamiestä sekä eri korkeakouluista (Joensuun, Jyväskylän, Kuopion, Oulun, Tampereen, ja Turun yliopistoista sekä Teknillisestä korkeakoulusta) että opetusministeriöstä, Suomen ylioppilaskuntien liitosta ja Korkeakoulujen arviointineuvostosta. Paikalla oli siten korkeakoulututkimuksen koko kirjo: tutkijoita eri tieteenaloilta, opetuksen kehittäjiä sekä hallintovirkamiehiä. Perustamiskokous valitsi hallituksen, jolle annettiin tehtäväksi laatia seuralle säännöt sekä huolehtia sen rekisteröinnistä. Hallituksen valittiin Jussi Välimaa (JY, pj), Sakari Ahola (TY, sihteeri), Oili-Helena Ylijoki (TaY, jäsen), Pertti Malkki (KY, jäsen) sekä Saara Brax (TKK, jäsen). Seuran hallitusta täydennettiin myöhemmin kutusumalla jäseneksi opetusneuvos Anita Lehikoinen opetusministeriöstä. Seuran toiminta alkoi virallisesti 24.8.2000, kun yhdistysrekisteri (viimein) hyväksyi korkeakoulututkimuksen seuran säännöt.

Sääntöjensä mukaan seuran tarkoituksena on edistää korkeakoulututkimusta sekä parantaa alan toimijoiden yhteydenpitoa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi seura harjoittaa tiedotus-, tutkimus- ja julkaisutoimintaa, järjestää erilaisia tilaisuuksia ja osallistuu aktiivisesti koulutus- ja tiedepoliittiseen keskusteluun. Keskeiset toimintamuodot vuosien varrella ovat olleet osallistuminen korkeakoulututkimuksen symposiumien järjestämiseen ja niihin liittyneet symposiumjulkaisut, korkeakoulututkimuksen vuosikirja sekä erilaiset lausunnot esimerkiksi ministeriön työryhmien mietinnöistä.² Pohdimme seuraavassa tämän toiminnan antia ja merkitystä suhteessa korkeakoulupolitiikkaan ja korkeakoulutuksen uudistamiseen.

2. Symposiumeista ja niiden teemoista

Korkeakoulututkimuksen seura on järjestänyt yhteistyössä Koulutuksen tutkimuslaitoksen (KTL) kanssa yhteensä kuusi valtakunnallista korkeakoulututkimuksen symposiumia, jotka jatkavat KTL:n vuodesta 1981 järjestämien symposiumien perinnettä. Järjestyksessä kymmenes symposium vuonna 2008 oli erityinen juhlasymposium, ja tätä kirjoitettaessa siis juhlistamme seuran 20-vuotista taivalta.

Kaikille seuran ja KTL:n yhteistyössä järjestämille valtakunnallisille symposiumeille on ollut yhteistä se, että niissä on aina pyritty nostamaan esiin sillä hetkellä ajankohtainen teema. Ajankohtaisuus on kuitenkin visainen kysymys, sillä tavallista on, että ajankohtaisia ja siten keskenään kilpailevia teemoja, laajempia muutosprosesseja sekä koulutuspoliittisia pyrkimyksiä on aina useita. Oman mausteensa ovat tuoneet eduskuntavaalit, joiden läheisyys tuppaa nostamaan koulutuspoliittisia teemoja vahvemmin keskusteluun. Symposiumit järjestetään kolmen vuoden välein, mistä seuraa, että eduskuntavaalit ovat usein joko seuraavana vuonna (vuosien 2002 ja 2014 symposiumeilla), tai ne on pidetty edellisvuonna (2008), tai saman vuoden keväällä (2011).

² Seura on tehnyt myös yhteistyötä muiden tieteellisten seurojen kanssa erilaisten seminaarien järjestämisessä. Yhteistyökumppaneita ovat olleet mm. Edistysellinen tiedeliitto ja Suomen tieteen- ja teknologiatutkimuksen seura. Näiden antia emme kuitenkaan käsittele tässä yhteydessä.

Seuran hallitus on tehnyt päätökset symposiumin pääteemasta vilkkaan ja eri näkökulmia pohtivan keskustelun perusteella. Ytimessä on aina ollut kysymys, ongelma tai prosessi, joka on sekä kansallisesti kiinnostava, tutkimuksellisesti mahdollinen että tieteellisesti merkityksellinen. Tämä kuvaa korkeakoulututkimusta laajemminkin, sillä tutkimusperinteessämme risteävät tieteelliset kysymykset, korkeakoulutuksen käytännön ongelmat sekä kansalliset koulutuspolitiikat. Tämän lisäksi pääteeman pitäisi olla sellainen, että se kunnioittaa sekä pedagogisia ja yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia että teoreettisia, metodologisia, historiallisia ja filosofisia kysymyksenasetteluita.

Symposiumeille on ollut tyypillistä, että niihin on kutsuttu pääpuhujiksi kansainvälisesti kuuluisia ja arvostettuja puhujia. Suomessa ovatkin käyneet puhumassa 2000-luvulla maailman tunnetuimmat korkeakoulututkijat kuten Gary Rhoades, Ulrich Teichler, Simon Marginson, Rosemary Deem, Roger Dale, sekä 1990-luvulla mm. Maurice Kogan ja Burton Clark.

Symposiumeille ominaista on, että ne ovat aidosti monitieteisiä. Kansainvälisesti epätyypillistä on, että samasta konferenssista löytyy sekä pedagogisia, yhteiskuntatieteellisiä, humanistisia että hallintotieteellisiä esityksiä. Tätä laaja-alaisuutta voi pitää vahvuutena, sillä symposiumit kokoavat aidosti monitieteisen joukon tutkijoita ja kehittäjiä samaan sosiaaliseen tilaan keskustelemaan. Hallintoa edustavia henkilöitä on kuitenkin nykyisissä symposiumeissa vähemmän kuin seuran toiminnan alkaessa. Tätä voi pitää ongelmana, sillä näin kadotetaan sekä valtakunnallisen että korkeakoulujen tason politiikan toimeenpanijoiden näkökulmia akateemisiin kysymyksiin.

Vuonna 2002 (29.–30.8.) järjestetyssä VIII symposiumissa seuran oli ensimmäistä kertaa järjestäjänä yhdessä KTL:n kanssa. Symposiumin pääteemana oli ”EKG? eli Eurooppa, korkeakoulutus ja globalisaatio?” Tuohon aikaan Suomen liittyminen Euroopan Unioniin oli vielä tuore tapahtuma (vuonna 1995) ja euroon liittyminen oli vielä tuorempi prosessi (2002). Samalla globalisaatio oli vahvasti nousussa niin mediassa kuin akateemisissa keskusteluissakin. Julkisuudessa keskusteltiin ”Kiina-ilmiöstä”, eli työpaikkojen siirrosta halvan työvoiman maihin. Globalisaatio heijastui koulutuspoliittisissa keskusteluissakin, sillä korkeakoulutusta pidettiin keskeisenä selviytymisstrategiana globalisoituvassa kilpailun maailmassa. Samaan aikaan julkiseen keskusteluun tuotiin myös yliopistojen ranking-listauksia, joista Helsingin Sanomat seurasi näyttävästi Shanghai Jiao Tong-yliopiston (nykyistä ARWU) rankeerausta.

Symposiumissa pääteema näkyi sekä pääpuhujien alustuksissa että teemaryhmien otsikoissa. Professori Gary Rhoadesin otsikkona oli *From US to EU, and Back Again: A Glonacal Agency Approach to Globalization*, ja professori Ulrich Teichlerin aiheena oli *Europeanisation, Internationalisation, Globalization: Conflicting, Compatible or Mutually Reinforcing Concepts and Realities?* Teemasta jatkettiin Teichlerin esitystä seuranneessa paneelissa ”Eurooppalainen korkeakoulualue – suomalainen korkeakoulupolitiikka”. Teemaryhmissä keskusteltiin sekä symposiumien vakiteemoista, joihin kuuluivat oppimisen, opetuksen, opiskelun ja opiskelijoiden tutkimukset, että pohdittiin korkeakouluhallinnon, korkeakoulutuksen ja työelämän kysymyksiä. Symposiumissa pohdittiin myös avoimen yliopiston ja aikuiskoulutuksen kysymyksiä. Symposiumin pääteemaa lähelle tulivat ryhmät ”Koulutus, Eurooppa ja politiikka” sekä ”Monikulttuurisuus ja kansainvälistyvä yliopisto”.

Vuonna 2005 koulutuspoliittinen kenttä oli vahvassa liikkeessä kohti markkinavoimia, mikä näkyi monella tavalla. Vuonna 2004 oli julkaistu Anne Brunilan³ työryhmän raportti, jonka myötä vahvistui keskustelu siitä, että Suomessa on liikaa pieniä ja alueellisesti hajautuneita yksiköitä. Raportin mukaan korkeakoululaitoksen ongelmia olivat laatu ja kansainvälistyminen sekä 'maailmanluokan yliopistojen' puute. Niinpä kansallisia resursseja olisi keskitettävä 'kansallisesti tärkeillä ydinosaamisalueille', jotta vahvistetaan 'huipputasen osaamiskeskittymiä'. Samaan aikaan alkoivat myös vaatimukset yliopistojen profiloitumisesta, josta innostuttiin varsinkin opetusministeriössä. Yliopistojen palkkausjärjestelmän pantiin uusiksi vuosien 2005 ja 2006 aikana siirtymällä tulospalkkaukseen, ns. Uuteen Palkkausjärjestelmään (UPJ, nykyisin YPJ). Samaan aikaan julkisuudessa yliopistoilta vaadittiin lisää yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Nämä paineet näkyivät lakimuutoksessa, jossa yliopistojen sallittiin perustaa yliopistoyhtiöitä (Laki 1111/2004). Hiukan myöhemmin säädettiin, että yliopistojen muissakin hallintoelimissä kuin hallituksessa voi olla kolmasosa yliopistojen ulkopuolisia jäseniä (Laki 556/2005). Lopulta vuonna 2006 yliopistoille annettiin oikeus perustaa yliopistorahastoja, mikä tarkoitti mahdollisuutta irrottaa yliopistojen rahoitusta valtion budjetin ulkopuolelle (Laki 1453/2006). Nämä kaikki muutokset pohjustivat tietä vuonna 2009 säädetyille uudelle yliopistolaille, vaikka seuran piirissä tästä asiasta ei vielä oltu tietoisia.

Vuoden 2005 (5.–6.9.) IX kansallisen symposiumin pääteema muotoiltiin kysymykseksi ”Mikä meitä ohjaa?” Tämä oli varsin osuva tiivistäessään ajankohtaista keskustelua ja huolta siitä, mikä tai kuka korkeakoulutusta johtaa ja mihin suuntaan? Kysymyksellä oli sekä filosofinen ulottuvuus (mikä on maailmassa oleellista?), poliittinen ulottuvuus (kenellä on valta päättää?) että pedagoginen ulottuvuus (miten ohjata ja opettaa?). Nämä teemat näkyivät myös symposiumin teemaryhmissä, joissa keskityttiin korkeakoulujen ja korkeakoulutuksen järjestelmän ohjaukseen sekä opiskelijoiden ohjaamisen ja ohjauksen kysymyksiin. Tämän ohella pohdittiin korkeakoulutuksen asemaa osana suomalaisen yhteiskunnan muutosta sekä akateemista työn ongelmatiikkaan ja kysyttiin: OECD, EU, Bologna: kuka arvioi ja mihin se johtaa? Paneelikeskustelussa pohdittiin puolestaan Duaalimallin tulevaisuutta vuoden 2005 jälkeen.

Vuonna 2008 X Valtakunnallisen Symposiumin (25.–26.8.) teemana oli ”Kilvoittelusta kilpailuun?” Tämä kysymys haastoi kilpailemisen logiikan laajentamalla näkökulmaa yliopistojen ja akateemisen toiminnan ytimeen: totuuden tavoitteluun kilvoittelemalla itsen ja muiden kanssa. Teema oli jälleen ajankohtainen, sillä vuonna 2007 aloittanut Matti Vanhasen toinen hallitus oli pannut tuulemaan. Hallitus alkoi toteuttaa korkeakoulutuksen 'rakenteellista kehittämistä' kolmen vanhan koulutuspolitiikan konkarin, Markku Linnan, Raimo Sailaksen ja Reijo Vihkon, vetämien työryhmien esitysten mukaisesti.⁴ Turussa ryhdyttiin liittämään Turun kauppakorkeakoulua Turun yliopistoon ja Itä-Suomessa lyötiin yhteen Kuopion ja Joensuun yliopistot, kun taas Helsingissä oltiin perustamassa

³ Brunila, A. (2004). Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa-selvityksen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 19/2004. Helsinki: Edita.

⁴ Linna, M. (2007). Turusta tieteen huippukeskittymä. OPM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:14; Sailas, R. (2007). Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun yhdistyminen uudeksi yliopistoksi. OPM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:16; Vihko, R. (2008). Itä-Suomen yliopisto – tulevaisuuden yliopisto ajassa. OPM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:15.

'innovaatioyliopistoa' yhdistämällä Teknillinen korkeakoulu, Taideteollinen korkeakoulu ja Helsingin kauppakorkeakoulu 'huippuyliopistoksi'. Symposiumin kannalta kiinnostavaa oli, että hallitus lähetti uuden yliopistolain luonnoksen lausuntokierrokselle juuri elokuussa 2008. Tässä vaiheessa lain vastustajat ja kannattajat kaivoivat tosin vasta poteroitaan, sillä varsinainen taistelu lain sisällöstä käytiin keväällä 2009.⁵ Myös seura antoi lausunnon ministeriön lakiluonnoksesta, kuten jatkossa kerromme.

Symposiumin teemoissa näkyivät sekä perinteiset oppimisen, opetuksen, ohjauksen ja opiskelun kysymykset että vahvistavana teemana akateeminen työ. Uusina kysymyksinä nousivat esiin korkeakoulututkimuksen metodologia sekä uudistusten välittymisen teoreettiset pohdinnat. Ammattikorkeakoulujen perustaminen näkyi symposiumeissa yksittäisinä esityksenä 1990-luvulta lähtien, mutta vasta nyt symposiumiin saatiin koottua oma teemaryhmä, jossa pohdittiin työelämän tutkivaa otetta. Sanomme vasta nyt, sillä olimme pyrkineet saamaan ammattikorkeakouluissa ja ammattikorkeakouluista tehtyä tutkimusta mukaan symposiumeihin jo seuran alusta alkaen.

Vuonna 2011 korkeakoulupolitiikka oli hieman rauhallisemmassa vaiheessa, kun uusi yliopistolaki oli astunut voimaan 2010 vuoden alussa, yliopistojen uusi palkkausjärjestelmä oli alkanut vakiintua, eikä suuria mullistuksia ollut näköpiirissä. XI Valtakunnallisen Symposiumin (22.-23.8.) teemaksi valittiin ”Kannattaako korkeakoulutus?” Kannattavuuden metaforaa symposiumjulkaisun toimittajat avasivat näin: *Ovatko eri korkeakoulu-uudistukset kannattaneet? Miltä arki näyttää korkeakoulujen henkilöstön ja opiskelijoiden näkökulmasta? Jääkö aikaa riittävästi perustehtäviin, jos henkilökunta joutuu alinomaan mieltimään toimiansa kannattavuutta ja vaikuttavuutta sekä ajankäyttöään näiden osoittamiseksi? Kannattaako korkeakouluissa ylipäätään olla töissä, kun pätkätyötä teetetään entiseen malliin? Kannattaako nopea opiskelu ja mutkaton siirtyminen työelämään?*⁶ Symposiumiin saapui noin 130 osanottajaa, jotka pitivät 70 esitelmää tai alustusta. Tämä oli aika normaali määrä osanottajia, mutta esitysten määrä taisi olla ennätysasuuri. Niinpä ensimmäisenä päivänä järjestettiin 5 rinnakkaista sessiota, kun aiemmin suurin määrä oli ollut 4 rinnakkaissessiota. Teemoina jatkoivat oppimisen, opetuksen sekä opetus suunnitelman pohdinnat. Teoreettiset ja metodologiset kysymykset samoin kuin akateemisen työn kysymykset olivat nyt vakiintuneet symposiumin teemoiksi. Työelämän näkökulmat sekä korkeakoulutuksen laatu olivat uusia avauksia, kuten myös korkeakoulupolitiikan muutosten pohdinta teoreettisesti ja empiirisesti.

Vuonna 2014 Valtakunnallisen symposiumin (19.–20.8.) teemana oli ”Eriarvoistuva korkeakoulutus?” Taustana teemalle oli se, että suomalaista korkeakoulutusta oli uudistettu edellisen vuosikymmenen aikana merkittävästi. Yhteisenä huolena oli, mureneeko tasa-arvoisuuteen perustuva korkeakoulujärjestelmämme? Samalla korkeakoulupolitiikkaan ja -käytäntöihin oli juurtumassa tarve todistaa omaa paremmuuttaan. Se näkyi ja näkyy lähes kaikkien korkeakoulujen www-sivuilla, joissa mainostetaan pärjäämistä erilaisissa rankeerauksissa. Samalla korkeakoulujen henkilöstön näkökulmasta kilpailu pysyvistä työsuhteista, paremmasta palkasta ja ulkopuolisesta rahoituksesta

⁵ Ks. Välimaa, J. (2011). Uusi yliopistolaki ja kansallisen yliopistolaitoksen yhtiöittäminen. Teoksessa J. Lasonen ja J. Ursin (toim.). *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia*. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 53, 43–93.

⁶ Aittola, H. & Saarinen, T. (2012) (toim.). *Kannattaako korkeakoulutus*. Artikkelikokoelma korkeakoulututkimuksen XI kansallisesta symposiumista 22.–23.8.2011. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

murentaa kollegiaalisuutta ja nostaa manageriaaliset toimintatavat keskiöön. Opiskelijoiden näkökulmasta erilaiset opiskelijavalintojen uudistamiset näyttäytyvät helposti eriarvoistavina toimina – mitä lisäsi tuolloin vellova keskustelu lukukausimaksuista.

Koulutusmahdollisuuksien tasa-arvo on ollut hyvinvointivaltion keskeinen tavoite aina 1960-luvulta lähtien. Tästäkin syystä tasa-arvo on pysynyt koulutustutkimuksen eräänä keskeisenä tutkimuskysymyksenä. 2010-luvulla on myös vahvistunut yhteiskunnallinen keskustelu sosiaalisen taustan vaikutuksesta korkeakoulutukseen hakeutumiseen ja sisäänpääsyyn. Puheenjohtaja Taina Saarisen mukaan ”teemaryhmissä pohditaan eriarvoistumista akateemisen kapitalismin ja arvioinnin teemoin, ja kysytään, millaisin menetelmällisin ottein symposiumin teemaan päästään paremmin tarttumaan”. Symposiumin päätti paneelikeskustelu, johon myös yleisöllä oli mahdollisuus osallistua. Symposiumissa käsiteltiin myös edelleen korkeakouluopintoja ja -pedagogiikkaa sekä korkeakoulutukseen valikoitumista. Symposiumiin osallistui noin 110 henkeä ja esityksiä oli yhteensä noin 60.

Vuonna 2017 järjestettiin Korkeakoulututkimuksen XIII symposium teemasta ”Tuntematon korkeakoulutus” (31.8.–1.9.). Teemalla haastettiin käsityksiä siitä, mistä korkeakoulutuksessa on laajemmin kysymys. Kirjoituskutsussa kysyttiin: Millaisena korkeakoulutus tunnetaan - tai tunnetaanko sitä? Mitä satavuotiaan Suomen korkeakoulupoliittikka tai poliittisen keskustelun piirteet kertovat korkeakoulutuksesta? Kuka korkeakoulutuksen parhaiten tuntee? Pitääkö korkeakoulutuksen perustella olemassaolonsa uudestaan? Symposiumjulkaisu⁷ on tätä kirjoittaessamme tuloillaan ja saataneen osaksi juhlasymposiumin materiaaleja.

Symposiumin pääpuhujana oli professori Jenny Lee (University of Arizona) ja toisena pääpuhujana akateemikko Ilkka Niiniluoto. Näin palattiin myös symposiumin alkujuurille, kun 2000-luvun alkuun asti tapana oli ollut pyytää puhujiksi yksi kansainvälinen ja yksi kotimainen puhuja.

Lopuksi voidaan vielä mainita, että kansallisten symposiumien ohella korkeakoulututkimuksen seura on ollut mukana järjestämässä kahta kansainvälistä CHER-konferenssia, joista ensimmäinen oli vuonna 2005. Konferenssin teemana oli "Higher Education: The Cultural Dimension – Innovative Cultures, Norms and Values", ja se järjestettiin juuri ennen Valtakunnallista Symposiumia 1.–3.9. 2005. Konferenssin esityksistä julkaistiin myös kirja (Välimaa ja Ylijoki 2008).⁸ Järjestyksessä 30. CHER-konferenssi järjestettiin Jyväskylässä 28.–30.8.2017 keskittyen teemaan “Universities as political institutions – HEIs in the middle of academic, economic, and social pressures.” Tämä oli CHERin kaikkien aikojen suurin konferenssi noin 220 osanottajallaan. Samoin tästä konferenssista julkaistiin kirja (Weimer & Nokkala 2020).⁹

3. Vuosikirjat – julkaise tai tuhoutu

⁷ Ursin, J. & Muhonen, R. (2020) (toim.). *Tuntematon korkeakoulutus*. Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 80. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

⁸ Välimaa, J & Ylijoki, O-H. (2008) (toim.). *Cultural Perspectives on Higher Education*. Springer.

⁹ Weimer, L. & Nokkala, T. (2020) (toim.). *Universities as Political Institutions: Higher Education Institutions in the Middle of Academic, Economic and Social Pressures*. Higher Education Research in the 21st Century Series, vol 12. Leiden: Brill/Sense.

Heti kun seura oli perustettu ja ensimmäinen hallitus järjestäytynyt, alettiin puuhata varsin suurisuuntaista hanketta, joka sai nimekseen Korkeakoulututkimuksen vuosikirja. Siinä missä symposiumjulkaisut kuvastavat tiettyyn ajankohtaiseen korkeakoulupoliittiseen teemaan liittyvän tutkimuksen ja keskustelun lähtökohtia, jakolinjoja ja moni-ilmeisyyttä, vuosikirjan tehtäväksi tuli kuvata suomalaista korkeakoulututkimusta yleisemmällä tasolla. Ensimmäisellä vuosikirjalla oli myös tärkeä legitimaatiotehtävä, kuten kirjan toimittajat esipuheessaan toteavat: *Tämä on syksyllä 1999 perustetun korkeakoulututkimuksen seuran ensimmäinen julkaisu ja samalla toiminnallinen näyttö tiellä suomalaisten tieteellisten seurain arvovaltaiseen joukkoon.*¹⁰

Vuosikirjassa kuva suomalaisen korkeakoulututkimukseen avattiin 1990-luvulla julkaistujen väitöskirjojen kautta. Valikoitua kohdejoukkoa lähestyttiin kirjoituspyynnöllä, jossa väitelleitä pyydettiin asettamaan oma tutkimusongelmansa suomalaisen ja/tai kansainvälisen korkeakoulututkimuksen kenttään, arvioimaan kriittisesti omia lähtökohtiaan, viitekehystä ja tutkimustuloksiaan sekä analysoimaan alan nykytilaa ja kehitystä. Lopuksi kirjoittajia pyydettiin arvioimaan tutkimuksensa antia suhteessa korkeakoulupoliittikkaan. Tehtävä ei osoittautunut kovin helpoksi. Monille palaaminen oman työn lähtökohtiin tuntui vaikealta eikä vaikuttavuuden arviointikaan ollut helppoa. Haaviin tarttui sekä tyylipuhtaita tieteellisiä artikkeleita muutamien henkilökohtaisin kommentein että omakohtaisempia kertomuksia väitöskirjaproblematiikasta.

Kahdessa artikkelissa otettiin selkeä kanta tutkimuksen korkeakoulupoliittiseen vaikuttavuuteen. Yliopistojen sisäistä toimintalogiikkaa tarkastellut Leena Koski toteaa lakonisesti, että mitään vaikutusta ei ole ollut. Hän arvelee kuvaamiensa muutosprosessien jatkuvan, mikä tarkoittaa yliopistojen työolojen ja työilmapiirin kiristymisestä entisestään. Näin voidaan nyt sanoa myös käyneen. Korkeakoulutukseen valikoitumista ja tasa-arvokehityksen taittumista analysoineen Arto Nevalan havainto puolestaan on, että päättäjät yleensä sivuuttavat epämieluiset tutkimustulokset. 2000-luvulla, kun korkeakoulupoliittinen uudistustahti on ollut kiivas, näyttää ministeriö käyttäneen valmisteluasiakirjoissa tavoitteidensa kannalta enimmäkseen myönteisiä tutkimustuloksia. Osittain on myös nähtävissä, että työryhmien suositukset ovat osa jo tehtyjen päätösten legitimointia (ks. luku 4).

Vuosikirja oli myös siinä mielessä tärkeä, että se sisälsi ensimmäisen yhtenäisen katsauksen suomalaisen korkeakoulututkimukseen, sen lähtökohtiin ja muotoutumiseen. Aivan tyhjästä ei kuitenkaan täytynyt lähteä, sillä opetusministeriö oli teettänyt vastaperustetulla Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksella (nykyinen Koulutuksen tutkimuslaitos) bibliografian 1960-luvun tutkimuksista ja selvityksistä. Katsaus nivoo korkeakoulututkimuksen yhtäältä sen institutionalisoitumiskehitykseen ja toisaalta korkeakoulutuksen ja korkeakoulupoliitiikan muutoksiin.

Toinen vuosikirja, *Tulosohjattua autonomiaa*¹¹, julkaistiin vuonna 2005. Avoimessa kutsussa pyydettiin kirjoittamaan otsikolla ”työt ja työyhteisöt” niistä ajankohtaisista teemoista, jotka sillä

¹⁰ Ahola, S. & Välimaa, J. (2002) (toim.). *Heimoja, hengenviljelyä ja hallintoa*. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja 2002. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

¹¹ Aittola, H. & Ylijoki O-H. (2005). *Tulosohjattua autonomiaa. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt*. Helsinki: Gaudeamus.

hetkellä pohdituttivat ja keskusteluttivat kirjoittajia yliopistoyhteisön jäseninä. Mitä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen sisällä oikein tapahtuu, millaisia yksilö- ja yhteisötason käytäntöjä, ideoita ja jännitteitä niissä esiintyy, sekä miten niissä vastataan toimintaympäristön kasvaviin vaatimuksiin ja odotuksiin. Kuten jo edellä todettiin, monet meneillään olevat korkeakoulutuksen muutokset näyttivät olevan johtamassa jonkinlaiseen yliopistotyön kriisiytymiseen. Kirjan otsikko on tässä suhteessa kuvaava. Tähän sopii sitaatti Keijo Räsäsen artikkelista, joka käsitteli akateemisen työn hallintaa:

Moni yliopistossa työskentelevä tutkija-opettaja näyttää jakavan saman kokemuksen: työ sirpaloituu ja sen mielekkyys epäilyttää. Tekemistä kyllä riittää yllin kyllin ja ihmiset puurtavat ahkerasti, mutta työjärjestys ei tunnu pysyvän omassa hallinnassa. Nämä tuntemukset olisi otettava vakavasti, sillä tunne oman työn hallinnasta on keskeinen työhyvinvoinnin edellytys kaikissa töissä.

Tämän tyyppiset varoitukset ovat kaikuneet ministeriössä enimmäkseen kuuroille korville. Kaikki suuret akateemista työtä ja tutkijoiden sekä opetushenkilökunnan vaikutusmahdollisuuksia koskettaneet uudistukset on tehty heidän vastustuksestaan tai ainakin selkeistä huolenilmaisistaan riippumatta¹².

Artikkelissaan *Akateemisen työyhteisön kehittäminen ja sosiaalinen pääoma* Ilkka Pirttilä esittääkin, että vallan ja ohjauksen keskittämisen sijaan akateemisen henkilöstön päätösvaltaa ja osallistumista tulisi lisätä. Sosiaalisiin verkostoihin ja luottamukseen perustuvan yhteistyön tulisi olla kilvoittelevaa, ei verissä päin kilpailua – tämä muuten sopivasti jo enteili vuoden 2008 symposiumin teemaa!

Ensimmäinen vuosikirja julkaistiin Koulutuksen tutkimuslaitoksen omassa julkaisusarjassa, eikä erillistä referee-menettelyä ollut, vaan toimittajat hoitivat artikkeleiden kommentoinnin. Tuolloin myös vielä saatiin opetusministeriöltä avustus kirjan kustannuksiin. Vaikka ministeriö oli kerännyt julkaisutietoja KOTA:aan jo 1990-luvun puolivälistä, vielä 2000-luvun alkupuolella tutkimuksen tuloksellisuutta mitattiin lähinnä tohtorintutkinnoilla ja Suomen Akatemian rahoituksella (esim. huippuyksiköt). Erityisesti kansainvälisten julkaisujen merkitys oli kuitenkin jo selvässä nousussa.

Toinen vuosikirja saatiin Gaudeamuksen siipien alle. Tähän vaikutti varmaan kirjan yhtenäinen ja ajankohtainen teema, mutta myös toimittajien aktiivinen panos. Tämä tarkoitti artikkeleiden aitoa vertaisarviointia, jonka kustantamo hoiti. Vuosikirjan teema herätti runsaasti kiinnostusta, mikä kertoo myös alueen tutkimuksen vilkkaudesta. Kirjaan saatiin yksitoista korkeatasoista artikkelia. Samalla saatiin esimakua kustannusmaailman muutoksesta, kun seuran piti tilata kirjoja huomattava määrä omaan laskuunsa.

Kolmas vuosikirja *Higher education research in Finland: Emerging structures and contemporary issues*¹³ julkaistiin vuonna 2012. Se oli kunnianhimoinen hanke, ja nimensä mukaisesti vuosikirjan tarkoitus oli kertoa kansainväliselle yleisölle suomalaisesta korkeakoulututkimuksesta. Kuten toimittajat johdannossaan toteavat, PISA-menestyksen vanavedessä ja muiden OECD-arvioiden

¹² Ks. esim. Välimaa, J. 2011 ja Yliopistolakiuudistuksen vaikutusten arviointi 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 21/2012.

¹³ Ahola, S. & Hoffman D. (2012) (toim.). *Higher education research in Finland: Emerging structures and contemporary issues*. Jyväskylä: Jyväskylä University Press.

innoittamana mielenkiinto suomalaista korkeakoulutusta ja sen ripeää uudistuspolitiikka kohtaan on kasvanut. Suomen uudistuksia on pidetty erityisen innovatiivisina, mainittakoon vaikka ammattikorkeakoulukokeilut sekä erityisesti ns. vuosisadan yliopistouudistus.

Mahdollisuus julkaista englannin kielellä referoitu artikkeli takasi tällekin vuosikirjalle laajan kiinnostuksen ja kovatasoisen kirjoittajakunnan. Julkaistavaksi valittiin 20 käsikirjoitusta, jotka kuvaavat suomalaista korkeakoulututkimusta varsin monipuolisesti. Toimittajien mukaan vuosikirja osoittaa, että suomalainen korkeakoulututkimus on hyvin asemoitunut suhteessa kansainväliseen tutkimukseen ja sen eri teorioihin, metodeihin ja lähtökohtiin. Lisäksi tutkimus on hyvin verkottunutta, kansainvälisti vertailevaa sekä kulttuurisesti sensitiivistä.

Vuosikirjan kirjoittajakutsu lähetettiin tammikuun alussa 2010. Uusi yliopistolaki oli astunut voimaan vuoden alussa. Voidaan sanoa, että vuosikirja osui yhteen suomalaisen korkeakoulutuksen historian merkittävimpään taitekohtaan. Yliopistouudistukseen johtaneet muutostrendit olivat olleet jo useita vuosia näkyvillä ja vilkkaan keskustelun sekä myös tutkimuksen kohteina. Artikkeleissa nostettiin esiin näihin liittyviä huolenaiheita, sekä vanhoja korkeakoulupolitiikan ”kesto-ongelmia” että uusia ja tuloillaan olevia. Esimerkkeinä jo edellä mainittu akateemisen henkilöstön asema ja työn muuttuminen, perustutkimuksen rooli ja perinteisten akateemisten arvojen rapautuminen sekä uudenlaisen elitismien nousu ja vanhoista tasa-arvotavoitteista lipsuminen.

Jonkinlaisena yhdistävänä, yleisempänä teemana voidaan nähdä kysymys NPM-ideologian (*New Public Management*) ja akateemisen kapitalismin sopimisesta yliopistojen toimintaperiaatteiksi. Toinen teema liittyy kansainvälistymisen merkityksen kasvuun suomalaisessa korkeakoulupolitiikassa – tästä oli vuosikirjassa oma lukunsa – ja yleisemmin globalisaation ja ylikansallisen koulutuspolitiikan vaikutusten vahvistumiseen siitä huolimatta, että EU:ssa koulutusasiat kuuluvat edelleen kansalliseen päätösvaltaan. Tähän liittyen voidaan mainita Yuzhuo Cain, Seppo Höltän ja Jussi Kivistön artikkeli *Finnish higher education institutions as exporters of education – are they ready?* Tekijät epäilivät tuolloin sekä valmiutta että koko koulutusviennin konseptia. Nyt voidaan todeta, että koulutusviennin ladatut toiveet ja sille asetetut tavoitteet ovat olleet varsin ylimitoitettuja. ’Vienninedistäjät’ vähätelivät myös vaikeuksia, jotka liittyvät suomalaisen kulttuurin tuotteen viennistä toiseen kulttuuriin.

Yliopistojen suora valtionrahoitus on perustunut 2000-luvun alusta alkaen laskennalliseen rahoitusmalliin, jonka tehtävänä on ollut tukea korkeakoulupoliittisia tavoitteita. Yliopistouudistuksessa 2010 käyttöön otettu rahoitusmalli jakoi potista vain 1,7 prosenttia julkaisujen perusteella, mutta vuodet 2010–2012 olivat siinä mielessä harjoittelua, että hallituksen päätöksen mukaisesti yliopistojen rahoitussuhteet eivät tuona aikana voineet olennaisesti muuttua. Vuodesta 2013 voimaan tullessa mallissa julkaisujen perusteella jaettu rahoitus kasvoi 13 prosenttiin, ja sillä oli merkittävä vaikutus julkaisemiseen ja siitä käytyyn keskusteluun.

Keskustelu siitä, millaisista julkaisuista tulisi saada rahoitukseen vaikuttavia suorituspisteitä, johti puolestaan kansallisen JUFO-lukituksen syntyyn (ks. <https://www.julkaisufoorumi.fi/>). Siinä esimerkiksi Tiedepolitiikka-lehti on tasolla 1 (perustaso). Tämä johdanto siksi, että seuraava

vuosikirja toteutettiin juuri Tiedepolitiikan teemanumerona¹⁴. Julkaisukäytäntöjen muuttuminen oli nimittäin johtamassa siihen, että vanhan mallin mukaisten vuosikirjojen julkaiseminen koettiin yhä hankalammaksi, ja seuran hallituksessa käytiin monet keskustelut siitä, miten ja missä muodossa seura jatkossa julkaisutoimintaansa harjoittaisi – tämä koski myös symposiumjulkaisuja.

Myös neljännen, toistaiseksi viimeisen vuosikirjan tarkoituksena oli luodata ajankohtaista korkeakoulututkimusta – lehden otsikkoon se kirjattiin tyyliin: *what's going on?* Uutta oli se, että kirjoittajakutsussa kohderyhmäksi toivottiin erityisesti nuoria tutkijoita, väitöskirjan tekijöitä ja hiljattain väitelleitä, myös kansainvälisen taustan omaavia tohtorikoulutettavia ja nuoria tutkijoita. Tavoitteet, erityisesti jälkimmäinen, eivät täysin toteutuneet, ja teemanumeron kokoaminen osoittautui muutenkin haastavaksi. Kentältä saatiin jopa sellaisia viestejä, että tohtorikoulutettavia oli kielletty julkaisemasta sellaisilla foorumeilla, joista ei saa suoritus pisteitä. Tästä huolimatta teemanumeroon saatiin lopulta kuusi varsin mielenkiintoista artikkelia. Kolme niistä oli englanninkielisiä ja yksi bibliografinen selvitys ammattikorkeakouluihin kohdistuneesta tutkimuksesta.

Mikä tulee olemaan korkeakoulututkimuksen seuran vuosikirjan muoto ja kohtalo tulevaisuudessa jää nähtäväksi ja seuran tulevien hallitusten mietittäväksi. Vuosi 2020 on juhluvuosi, ja sen keskeinen anti on tämä käsillä oleva juhlaulkaisu sekä myöhemmin julkaistava symposiumin artikkelikokoelma. Vaikka seuran jäsenmäärä on viime vuosina ollut laskussa – tosin noustakseen taas aina symposiumvuosina – on suomalainen korkeakoulututkimus kuitenkin laajaa ja monipuolista sekä kriittisesti ajankohtaisiin korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin pureutuvaa. Uskomme vahvasti, että seuralla ja symposiumeilla on ollut tässä oma merkityksensä.

4. Lausunnot – korkeakoulupoliittista vaikuttamista vai merkityksetöntä mielipidekirjoittelua?

Sääntöjensä mukaan seura osallistuu koulutus- ja tiedepoliittiseen keskusteluun sekä tekee esityksiä ja aloitteita. Keskustelua seura on käynyt lähinnä jäsentensä välityksellä. Korkeakoulututkimuksen symposium on taas ollut keskeinen korkeakoulututkimuksen ja hallinnon välinen keskustelufoorumi. Yksi tärkeä mutta liian vähälle jäänyt osallistumismuoto on ollut ministeriön työryhmien raporteista ja toimenpide-esityksistä annetut lausunnot. Kuten lopussa toteamme, politiikanteossa ja lausunntoimenettelystä on 2000-luvulla tapahtunut suuria muutoksia. Lausuntoautomaatti pyörii, mutta mikä on niiden todellinen vaikutus toimintaan? Koulutuspolitiikassa lausunnot kuitataan usein kertomalla, kuinka paljon niitä on saatu, mutta ei analysoida tarkemmin niiden sisältöjä.

Seura on antanut seurana muutaman lausunnon ja nekin ”pyytämättä”. Ministeriön lausuntopyyntö lähtevät yleensä korkeakouluille ja asiaan liittyville virallisille sidosryhmille kuten opiskelija- ja työmarkkinajärjestöille. Esimerkiksi Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE antoi 2000-luvulla lukuisia lausuntoja, koska tuolloin tutkimuskeskus oli osa Turun yliopiston yhteiskuntatieteellistä

¹⁴ *Higher education research in Finland – what's going on?* Tiedepolitiikka 3/2016 (teemanumeron toimittajat Terhi Nokkala, Mari Simola ja Mervi Friman).

tiedekuntaa, ja yliopistolle tulleet lausuntopyyntöjä jaettiin tiedekuntiin ja korkeakoulupolitiikan tapauksessa tiedekunnasta ne päättyivät RUSE:een. KTL:ltä on puolestaan pyydetty suoraan useita lausuntoja tutkimuslaitoksen valtakunnallisen aseman vuoksi.

Ensimmäinen arkistoista löytynyt seuran lausunto koski korkeakoulutuksen kansainvälistymisstrategiaa¹⁵. Strategian luonnos oli lausuntokierroksella syksyllä 2008, ja lausunnossaan seura – kuten myös jatkossa – kiinnitti erityistä huomiota tutkimukseen perustuvan tiedon ja argumentoinnin ohuuteen tai jopa täydelliseen puuttumiseen mitä tulee itse ilmiön analyysiin ja ehdotusten perusteluihin. Seuran mukaan strategia perustui liian yksioikoisesti taloudellisiin perusteluihin ja huippuyliopistostrategiaan. Korkeakoulutuksen kansainvälistyminen on toki merkittävä globaali ilmiö, mutta huomattavasti moniulotteisempi kuin strategiassa tuodaan esiin. Sen haasteet, mahdollisuudet ja esteet ovat hyvin monenlaisia, kun puhutaan yhtäältä vaihto-opiskelusta, kotimaisen opettaja- ja tutkijakunnan monenkirjavista kansainvälisistä suhteista, ulkomaisista tutkinto-opiskelijoista, ulkomaisen akateemisen väen saamisesta Suomeen taikka maahanmuuttajataustaisten nuorten mahdollisuuksista päästä korkeakoulutukseen.

Samana vuonna (2008) seura antoi lausunnon yliopistolainsäädännön kokonaisuudistuksesta. Lausunnossa seura oli erityisen huolestunut yliopistojen autonomiasta, uudesta virtaviivaistetusta hallintomallista (’toimitusjohtajamalli’) sekä henkilöstön asemasta. Seura oli myös sitä mieltä, että uudistuksen perustelut nojasivat liian yksioikoisesti OECD:n ylikansalliseen politiikkaan ja yliopistojen taloudellista autonomiaa ja hallinnollista asemaa pohtineiden selvitysmiesten raporttiin¹⁶. Vaikka ministeriö joutui lausuntokierroksen jälkeen tekemään lakiluonnokseen paljon muutoksia, olivat ne pitkälti teknisiä, esimerkiksi säätiöyliopistojen toimintoja koskevia. Edellä mainituissa suurissa kysymyksissä muutoksia ei tehty. Koko prosessista on Jussi Välimaan perusteellinen kuvaus ja analyysi, joten ei siitä tässä sen enempää (ks. Välimaa 2011 alaviitteessä 4).

Kaikki kolme seuraavaa lausuntoa käsittelevät yhtä suomalaisen korkeakoulupolitiikan kesto-ongelmaa: hidasta sijoittumista toiselta asteelta korkeakoulutukseen, opintojen pitkittymistä, sekä näiden ongelmien taklaamiseen kehitettyä ”nopeuttamispolitiikkaa”, jonka yhtenä keskeisenä osana on korkeakoulujen opiskelijavalintojen uudistaminen.

Vuonna 2010 seura antoi lausunnon opetusministeriön ns. HEP-muistiosta¹⁷. Vaikka seura piti muistiossa esitettyjä tavoitteita hyvinä, nosti se taas esiin sen, että useiden toimenpide-ehdotusten taustalla oleva tutkimustieto oli joko vähäistä tai pintapuolisesti ja puutteellisesti analysoitua. Seura kritisoi erityisesti sitä, että ongelmien taustalla olevaa hakijasumaa ja sen toimintamekanismeja ei tunnisteta eikä ole analysoitu. Samoin esitykset rahoitusohjauksen tiukentamisesta, eli tässä tapauksessa rahoitusmalliin tuodut tutkinnon suoritusaikoihin ja opintopisteisiin liittyvät tekijät, eivät juurikaan perustuneet opiskelijoihin ja opiskeluun liittyvään laajaan tutkimustietoon. Tähän liittyen

¹⁵ Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisuja 2009:21. Helsinki: Yliopistopaino.

¹⁶ Jääskinen, N. & Rantanen, J. (2007). Yliopistojen taloudellisen autonomian ja hallinnollisen aseman uudistaminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2/2007. Helsinki: Opetusministeriö.

¹⁷ Ei paikoillanne, vaan valmiit, hep! Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11. Helsinki.

muistiossa oli kuitenkin opiskelijoiden ohjausta, jaksamista ja opiskelukykyä parantavia ehdotuksia, joita seura piti hyvinä.

Vuoden 2010 HEP-muistion jälkeen nopeuttamispolitiikassa ja opiskelijavalinnoissa on tapahtunut monenmoista, mutta niiden kertaaminen tässä ei tässä ole tilanpuutteenkaan takia mahdollista. Kun opetusministeriö sitten julkaisi ns. Valmiina valintoihin mietinnöt¹⁸ (2016 ja 2017), seura päätti taas käyttää lausuntotyökalua. Tapa, jolla ministeriö ajoi uudistuksiaan ”kuin käärmettä pyssyyn”, sai seuran nyt moittimaan myös sitä, että opiskelijavalintauudistusta oltiin jo osittain toteuttamassa, ennen kuin esitysten vaikutuksia oli arvioitu, saati lausunnot niistä saatu.

Uudistuksessa oli kyse suoran todistusvalinnan lisäämisestä. Ensimmäinen työryhmä (2016) perusteli tätä ylioppilastutkintomenestyksen ja opintomenestyksen ”tunnetulla” korrelaatiolla. Seuran mielestä tutkimustulokset eivät tällaista päättelyä tue. Puutteellisiksi jäivät myös työryhmän pohdinnat todistusvalintauudistuksen vaikutuksista koulutusmahdollisuuksien tasa-arvoon.

Todistusvalinnan tarvetta ja hyviä puolia perusteltiin lähinnä Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen tutkijoiden blogikirjoituksessaan *Parempi tapa valita korkeakouluopiskelijat*¹⁹ esittämin argumentein. Kirjoituksen mukaan todistusvalintaan siirtyminen ikään kuin vapauttaisi hakijoitten ”todelliset” koulutustavoitteet, eikä sijoittumisviivettä aiheuttavaa taktikointia tarvittaisi. Seuran mukaan hakijoita koskeva empiirinen tutkimus ei tällaista päättelyä tue.

Toinen työryhmä (2017) tarkasteli ammatillisten tutkintotodistusten käyttöä opiskelijavalinnoissa. Myös kakkostyöryhmä laati mietintönsä varsin nopeassa tahdissa, ja se lähti lausuntokierrokselle ennen kuin ykköstyöryhmän raportista annettuja lausunnoista oli ehditty käydä minkäänlaista keskustelua. Esimerkiksi työryhmän esitys muuttaa ammatillisten tutkintotodistusten arvosteluasteikko 3-portaisesta takaisin 5-portaiseksi oli jo ministeriön säädösvalmistelussa. Tämänkin työryhmäraportin lausuntokierros näytti jäävän lähinnä muodollisuudeksi.

Vaikka kakkostyöryhmän raportissa on varsin paljon hyödyllistä tilastotietoa ylioppilaiden ja ammatillisen tutkinnon suorittaneiden jatkokoulutukseen hakeutumisesta ja jatkokoulutukseen pääsystä, eivät ne anna eväitä pohtia valintatapojen merkitystä tai vaikutuksia. Tutkimustiedon hyödyntämisen näkökulmasta selvä puute oli, että työryhmä ei pohtinut lainkaan sitä, miten ja miksi ammatillista väylää kulkevat päätyvät korkeakoulutuksen hakijoiksi, tai miksi ammatillisen koulutuksen suorittaneet pärjäävät valinnoissa ylioppilaita heikommin.

Viittasimme alussa jo siihen, että kun 1990-luvulla korkeakoulupolitiikka ja ohjaus uudistettiin, virtaviivaistui myös uudistusten valmistelu. Parlamentaarisesta komiteatyöstä luovuttiin, ja pelikentälle tulivat tavanomaisten työryhmien ohella selvitysmiehet ja -naiset, jotka saivat

¹⁸ Valmiina valintoihin. Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:37. Helsinki: Opetusministeriö.

Valmiina valintoihin II. Ammatillisesta koulutuksesta korkeakouluihin. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:25. Helsinki: Opetusministeriö.

¹⁹ Pekkarinen, T. & Sarvimäki, M. (2016). Parempi tapa valita korkeakouluopiskelijat. VATT Policy Brief 1/2016, 21.4.2016. Saatavilla: <https://vatt.fi/parempi-tapa-valita-korkeakouluopiskelijat> (Luettu: 20.6.2020.)

suhteellisen lyhytkestoisia täsmätehtäviä. Ministeriön ohjaus on ollut tiukkaa, ja monesti tuntuu siltä, että tulokset oli päätetty jo etukäteen. Erilaiset uudistukset ovat seuranneet toisiaan, ja koko touhua on leimannut kiire ja hätäily. Myös lainvalmistelun kehnous on saanut julkisuudessa yhä enemmän moitteita. Samalla kuitenkin asioiden valmistelussa ja poliittisessa päätöksenteossa vannotaan yhä vahvemmin tietoon ja tutkimukseen perustuvan toimintatavan nimiin. Tätä tukemaan perustettiin Suomen Akatemiaan strategisen tutkimuksen suurhankkeet. Lisäksi Valtioneuvoston kanslialla on oma, pienimuotoisempi selvitys- ja tutkimustoimintansa. Antti Rinteen, nyttemmin Sanna Marinin hallitus puolestaan yrittää palauttaa ainakin isojen kysymysten parlamentaarisen valmistelun.²⁰ Korkeakoulututkimuksen seura jää mielenkiinnolla odottamaan, mitä tuleman pitää, ja on vastaisuudessakin valmis antamaan tieteelliseen korkeakoulututkimukseen perustuvia lausuntoja ministeriön uudistuskaavailuista.

5. Yhteenveto

Olemme tässä kirjoituksessa tarkastelleet seuran keskeisten toimintamuotojen sisältöä ja antia sekä vaikuttavuutta suhteessa korkeakoulupolitiikkaan ja korkeakoulutuksen kehittämiseen. Joka kolmas vuosi järjestettävät korkeakoulututkimuksen symposiumit ovat vakiintunut toimintamuoto, joka kokoaa laajasti alan tutkijat, kehittäjät sekä hallintoihmiset keskustelemaan ajankohtaista korkeakoulutuksen teemoista. Korkeakoulututkimuksen vuosikirja puolestaan oli aloittelevan seuran voimanponnistus, joka on vaatinut pieneltä seuralta merkittävää panostusta, ja jonka toteuttaminen on kuvatulla tavalla osoittautunut entistä haastavammaksi. Lausuntotoiminta on ollut satunnaisempaa, mutta se on koettu tärkeäksi vaikuttamisen muodoksi ja tavaksi välittää korkeakoulututkimuksen tuloksia päätöksentekoon.

Korkeakoulututkimuksen symposiumeilla oli jo oma historiansa, kun seura perustettiin järjestyksessä seitsemännen symposiumin yhteydessä. Seuran tulo mukaan symposiumin järjestämiseen merkitsi korkeakoulutuksen parissa toimivien entistä tiiviimpää integroitumista, ja monesta vakituisesta tai satunnaisemmastakin symposiumkävijästä tuli seuran jäsenenä osa pysyvämpää tutkimus- ja kehittämisverkostoa. Seuran olemassaolo tarkoitti ennen kaikkea sitä, että toiminta jatkui tiiviinä myös symposiumin väli vuosina. Seuran myötä symposiumin teemoihin tuli myös entistä terävämpi, ajankohtaisiin korkeakoulupolitiikan kysymyksiin pureutunut ote. Eräänlaiseksi tavaramerkiksi tuli symposiumteeman kysymysmerkki tyyliin Eriarvoistuva korkeakoulutus? Sillä viestitettiin, että nyt paitsi keskustellaan, ollaan kriittisiä tavalla, joka ei aina ole ministeriötä miellyttänyt.

Siinä missä symposiumit ovat olleet 'ajan hermolla' esitellen myös tutkimuksen uusia avauksia ja vasta kehitteillä olevia hankkeita, korkeakoulututkimuksen vuosikirjan tehtävänä on ollut esitellä suomalaisen korkeakoulututkimuksen kenttää ja saavutuksia yleisemmällä tasolla. Sekä symposiumien että vuosikirjojen päätehtävä on kuitenkin tutkimustiedon levittäminen ja tutkimuksesta ja sen tuloksista käytävän keskustelun edistäminen. Kuten edellä kuvasimme, vuosikirjan julkaisemiseen liittyy tiettyjä ongelmia, jotka osaltaan peilaavat korkeakoulu-, tiede- ja julkaisupolitiikan muutoksia ja haasteita yleisemmällä tasolla. Tämän juhluvuoden antina ovat käsillä

²⁰Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 (<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>).

oleva juhlaulkaisu sekä myöhemmin julkaistava symposiumin artikkelikokoelma. Seuraavan vuosikirjan suunnittelu ajankohtaistuu kuitenkin jo heti ensi vuonna. Koska vuosikirja on mielestämme lunastanut paikkansa seuran toiminnan yhtenä kulmakivenä, uskomme vakaasti, että se myös jatkossa toteutuu – muodossa tai toisessa.

Symposiumin esitelmien, symposiumjulkaisujen ja vuosikirjojen tuottama korkeakoulutukseen liittyvä tutkimustieto ei välity korkeakoulupoliittiseen päätöksentekoon mitenkään ongelmitta tai yksioikoisesti. Tämä kuva saa vahvistusta, kun tarkastelimme seuran antamia lausuntoja. Vaikka lausuntoja ei kovin montaa ole, on kaikkien käsiteltyjen osalta johtopäätös se, että päätöksissä ja niiden taustamuistioissa tutkimustiedon rooli on hyvin vähäinen tai ainakin yksipuolinen. Kuten edellä kuvasimme, myös lausuntoinstrumentin muoto ja rooli osana ministeriön reformipolitiikka on muuttunut. Seura tulee kuitenkin edelleen antamaan lausuntoja tärkeinä pitämistään kehittämishankkeista ja reformeista – pyydettäessä tai pyytämättä.